

LUNDS
UNIVERSITET

Statsvetenskapliga Institutionen

Underrättelseanalys

VT2022

Kurskod: UNDA23

Fallet med Bertil Ströberg,
- spionteoriernas svarta svan?

Handledare: Tony Ingesson

Stephanie Spets

Abstract

The case of Bertil Ströberg has repeatedly been called one of Sweden's most remarkable criminal cases. The indictment against Ströberg from 1983 claims that he committed grave espionage against Sweden on behalf of Poland. Ströberg says that he is innocent of the crime, and fought until his death to get his case reopened in the Supreme Court. That Ströberg would be innocent is explained by the fact that he was subjected to a conspiracy by a foreign power. If that is the case, then the goal of the action is never to get at Ströberg as a person, but to mislead the Swedish intelligence service to put their time, money and resources on the wrong things. And even though almost 40 years have passed since Ströberg was arrested and prosecuted, the case continues to engage in various forms of media due to its many strange circumstances. Despite its media impact, there is no research on the case, and it is thus the purpose of the study to contribute to this. The MICE theory is a classic theory in what motivates an individual to spy. New research in the field has, however, been added in recent years. So within the framework of this study, the new findings have been integrated with the traditional MICE theory into a new theory - MICE+. With the help of the MICE+ theory, a congruence analysis of the case is carried out in an attempt to clarify Ströberg's possible motives for committing the crime he was charged with. The result of the study with the extended theory is that it contributes to a larger catalog of explanations to the case, which broadens the picture of it compared to what emerges with the traditional MICE theory. But since the results are scarce, it's not possible to draw any sharp conclusions from it.

Key words: Spy, spies, MICE, intelligence studies, espionage, psychology of espionage, motives for spying, counterintelligence.

Word Count: 10 000

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	1
1.2	Bakgrund.....	2
2	Tidigare forskning.....	3
3	Teoretiskt ramverk.....	5
4	Metod.....	8
4.1	Vetenskapsteori.....	8
5	Operationalisering.....	10
6	Material.....	12
7	Analys.....	13
7.1	Händelseförlopp.....	13
	Figur 1, tidslinje.....	13
7.2	MICE+analys.....	17
	Tabell 1, sammanställning.....	28
7.3	Händelseförloppsanalys relaterat till MICE+.....	28
	Tabell 2, sammanställning.....	30
8	Slutsatser.....	31
9	Litteraturlista.....	33

1 Inledning

Nulla poena sine lege - i en rättsstat så skall man inte kunna dömas utan att ha begått brott. Det skall även vara ställt bortom rimligt tvivel att det är så det förhåller sig. I fallet med Bertil Ströberg som 1983 dömdes för grovt spioneri så finns det dock just en hel del tvivel och märkligheter. Skuldfrågan är avgjord av de som är utsedda för detta ändamål. Ströberg har vidare haft möjlighet att överklaga domen, vilket så även har skett. Målet har därmed prövats i såväl Tingsrätten som Hovrätten och sedan ytterligare en gång i Hovrätten då Ströberg fått en av sina resningsansökningar beviljad (Berglund, 2011, s. 280). Målet har på detta vis genomgått de processer som rättsstaten erbjuder, vilket medför att Ströberg i en juridisk mening är att betrakta som skyldig. Det är alltså inte syftet med uppsatsen att försöka avgöra det på nytt. Men hur man än vänder och vrider på historien så är den sorgesam. Om Bertil Ströberg är korrekt dömd så är det en sorgesam historia för vår säkerhetstjänst och domstolsväsende för att det finns tvivel om hans skuld. Detta tvivel utgör då ett underminerande element för deras legitimitet. Sett i ett större perspektiv så utgör dessutom alla frågetecken av denna art att när de ackumuleras så skapas en sårbarhet rörande den nationella säkerheten genom den splittring som uppstår. Tänker man sig att han skulle vara felaktigt dömd så är det sorgesamt i flera lager. Givetvis för Ströberg som person och anhöriga till honom. Men även för säkerhetstjänsten och rättsväsendet, då i form av ett organisationsmisslyckande av högre dignitet.

1.1 Syfte och frågeställning

Går det att kasta ljus över något på denna mörka plats är det därmed relevant att försöka göra det. Detta är således syftet med uppsatsen. Som ovan stadgat så är Ströberg rent juridiskt att betrakta som skyldig. Men ur ett forskningsperspektiv sett så måste detta dock inte godtas helt okritiskt. Ingångsvinkeln i uppsatsen är därmed satt till en mer neutral position. Här är premissen att Ströberg *kan* vara skyldig, men det måste inte nödvändigtvis vara så. Om linjen följs att han är skyldig så bör en teori över vad som motiverar spioner passa fallet. Det är inget bevis vare sig för eller emot Ströbergs skuld om det är så att teorin inte passar (och vice versa). Det görs alltså inga anspråk på att empiriskt leda i bevis vad som faktiskt hänt. Men om Ströberg är skyldig så är han en spion med egenintresse, en walk-in, vilket bör positionera honom som en starkt motiverad spion (i jämförelse med rekryterade spioner). Genom att

resonera på detta vis så blir ingångsvärdet att Ströbergfallet är att betrakta som ett most likely case. Följaktligen så bör klassiska breda teorier över vad som utgör drivkrafter för individer att begå spioneri därmed ha förklaringskraft i fallet. Med detta sagt så är det således Ströbergs eventuella drivkrafter för att begå spioneri som kommer att undersökas i studien. För att tränga på djupet med detta så har jag inom ramarna för uppsatsen utvecklat en egen teori: MICE+. Precis som namnet låter antyda så är MICE+teorin en vidareutveckling av den traditionella MICE-teorin. Genom att använda MICE+ som analysverktyg så utforskas det således i vilken mån teorier om vad som motiverar spioner kan bidra med för förståelse av fallet. Frågeställningen som ställts upp för ändamålet lyder enligt följande: *”Vilken förklaringskraft har MICE+teorin för fallet med Bertil Ströberg?”*

1.2 Bakgrund

Ströbergaffären

I april 1983 erhåller Polens ambassad i Sverige ett brev innehållandes kvalificerat hemliga militära uppgifter. Utöver detta så innehåller brevet även ett erbjudande om fler hemligheter i utbyte mot betalning. För att ingå affär med uppgiftslämnaren så skall den polska ambassaden skicka ett svarsbrev till Poste Restante Sven Roland Larsson (Berglund, 2011, s. 48–51). I maj samma år grips Bertil Ströberg när han hämtar ut post till ovan nämnda adressat. Mot bakgrund av detta, och att hans egen utsago rörande händelsen inte bedöms som trovärdig, så åtalas han för grovt spioneri mot Sverige. Ströberg själv hävdade dock fram till sin död att han inte är en spion, utan att han blivit utsatt för en konspiration (ibid. s. 61–62, 108–109).

2 Tidigare forskning

Bertil Ströberg är ett fall som kommit att bli uppmärksammat inom svensk nyhetsmedia, genom journalistiska grävande insatser och till viss del även från juridiskt håll. Vidare så har forskare så som Wilhelm Agrell uttalat sig som expert inom ämnet underrättelseanalys, både i domstolen och i intervjuer. Men faktisk forskning kring fallet lyser med sin frånvaro. Vad som motiverar någon att spionera finns det dock mer forskning kring, och detta kommer vara behjälpligt för att möjliggöra ett besvarande av forskningsfrågan som uppställts. Flemer (1995) har forskat om utbildningen som givits till de yrkesverksamma inom vad som tidigare utgjorde den sovjetiska underrättelsetjänsten. Flemer kungör att institut för högre lärande inom underrättelsearbete upprättades vid slutet av andra världskriget inom den sovjetiska kontexten. Inom sitt forskningsmaterial har Flemer hittat uppgifter från år 1953 som stadgar att inom ramarna för andra årets kursplan så lärdes hantverk om agenthantering och drivkrafter till att spionera ut. Utpressning, ideologi och materiella motiv omnämns här som motivatorer och går därmed att se som en form av MICE-teorins vagga. Med tiden har forskningen på området vuxit och breddats. Burketts (2013) forskning börjar med att beskriva MICE-teorin som den traditionellt uttrycks. Han går sedan vidare till att kritisera denna teori. Enligt Burketts synsätt missar MICE-teorin det komplexa förhållandet mellan spionen och rekryteraren. Han förslår därför en egen teori – RASCLS - som han tycker bättre tar detta i beaktande. RASCLS-teorin fungerar dock enbart på de fall där spionen blir rekryterad. Den missar alltså 'frivilliga' spioner, så kallade walk-ins. Denna grupp spioner, de frivilliga/självrekryterade, utgör enligt Fischers (2000, s. 3–4) forskning en grupp som ökat stadigt från 1950-talet och framåt. Under 1980-talet så kom de enligt Fischer att utgöra 79% av alla spionfall i USA (ibid.). Fischers forskning baserar sig på data från PERSEREC (the Personnel Security Research Center), en databas med ej hemligstämplad information över alla kända fall av spioneri i USA sedan andra världskriget och framåt. En annan forskare som använt sig av samma databas för att utföra forskning är Herbig. Herbigs (2008) studie är omfattande, men på ett övergripande plan så avhandlar den förändringar över tid gällande spioneri inom en amerikansk kontext. Vem spionerar, och hur har personen kommit över uppgifterna som utgör grunden för spioneriet är bland annat frågor som behandlas. Av relevans för forskningsfrågan i uppsatsen så har Herbig (2008) i sin studie även avhandlat drivkrafterna till att begå spioneri och hur detta sett ut över tid. Denna forskning täcker in spionage inom en amerikansk kontext under åren 1947 – 2007. Stundtals använder Herbig andra ord än vad Burkett gör när han illustrerar MICE-teorin, exempelvis så talar hon om

”*divided loyalties*” i stället för ”*ideology*” men i allt väsentligt så är det samma drivkrafter som hon undersöker som ingår i MICE-teorin. Emedan den här typen av forskning har bedrivits under en längre tid sett ur ett anglosaxiskt perspektiv så är det svårare att hitta jämförbar forskning från en europeisk kontext. Detta är av vikt då det kan påverka vår förståelse av hur spioner agerar, vilket potentiellt sett kan skilja sig från en kulturell kontext till en annan. Att denna forskning saknas har dock uppmärksammats inom forskarvärlden, vilket har resulterat i att det nu i Maj 2022 släppts just en sådan studie. Jonsson och Gustafsson (2022) hänför i texten att vissa metodologiska anpassningar har behövt göras för att passa inom den europeiska kontexten, men övergripande så är studien att se som en replikation av Herbig (2008) studie. Jonsson & Gustafssons (2022) studie sträcker sig dock inte lika långt tillbaka i tiden som Herbig (2008), utan avser åren 2010–2021. Sett som något av det senaste på forskningsfronten, tillsammans med preliminära fynd över att spioner i Europa i viss mån faktiskt skiljer sig mot vad man funnit inom den amerikanska forskningen, så bör den dock nämnas i sammanhanget. Från denna linje av forskning så har lite av en ny gren växt fram inom fältet. Denna nyare gren tar sin utgångspunkt mer från hållet av personalsäkerhet. En som representerar denna nyare linje är Wilder (2017) som i sin forskning understryker de kontextuella elementen för spioneri (exempelvis att över huvud taget ha tillgång till skyddsvärd information, eller att genomgå en livskris). Inom denna forskning pekas det alltså på att det inte enbart är inre drivkrafter hos individer som påverkar om spioneri kommer att ske eller inte.

3 Teoretiskt ramverk

MICE är ett teoretiskt ramverk över vad som motiverar spioner. Akronymen MICE står i tur och ordning för "Money", "Ideology", "Coercion"/"Compromise" och "Ego"/"Excitement" (Burkett, 2013, s. 7). Burkett (2013, s. 8) kungör att för att bli en spion så måste de uppfattade fördelarna överväga risken det ändå innebär att spionera, vilken sällan är liten. Detta gör att även om det räcker med att en av motivkategorierna uppfylls för att någon skall börja spionera så uppträder ofta flera motivbilder simultant (ibid. s. 10; Herbig, 2008, s. ix). Den första motivatorn för att begå spioneri – *Money* – kan utgöras av rena pengar, men även av saker som pengar möjliggör. Exempelvis kan det vara så att man inte är i nöd av pengar, men det ökar ens levnadsstandard. Det kan vara en drivkraft genom att det hjälper till att bekosta ens barns utbildningar eller att man upplever en större trygghet till följd av en bättre ekonomisk belägenhet (Burkett, 2013, s. 9). Den andra motivatorn är *Ideology* – en ideologisk övertygelse om något annat än det systemet man befinner sig inom. *Coercion/Compromise* kan översättas till utpressning, att det finns en hållhake på en individ som främmande makt utnyttjar för att få personen att spionera. Till skillnad mot ideologi som kan sägas utgöra den bästa drivkraften hos en spion så leder utpressning allt som oftast till motsatsen. Spioner som drivs av utpressning härbärgerar ofta känslor av ilska och hämndbegär mot sin utpressare och spionen utträttar därmed inte mer än vad som är absolut nödvändigt (ibid. s. 11). Den sista motivatorn i teorin är *Ego/Excitement*. *Ego* är en lite mer spridd kategori än de tidigare nämnda. Den kan innefatta att spionen söker spänning, att hen är missnöjd med sin karriär, att hen när ett hämndbegär mot exempelvis sin arbetsgivare, eller har ett mycket starkt begär efter att få bekräftelse (ibid.). Vilken motivator som är starkast har Herbig (2008, s. 3) försökt ta reda på genom att undersöka fall av amerikanska spioner under perioden 1947–2007. Herbig delade in tidsperioden i 3 avsnitt, 1947–1979, 1980–1989 och 1990–2007. Resultatet av studien var att det varierade över tid. Exempelvis så låg tonvikten på pengar som motivator under de 2 första perioderna. Detta utgjorde då spionernas enda eller primära motiv. Detta kan jämföras med den sista tidsperioden, då ideologisk övertygelse i stället var den största motivatorn (ibid. s. 32). Denna förskjutning till ideologisk övertygelse motiverar Herbig (ibid. s. 3, 34) med globaliseringen, som lett till att det numera finns fler naturaliserade amerikanska medborgare än tidigare. Vad som har störst förklaringsvärde för teorin är alltså inte något statistiskt. Och precis som det i Herbigs (2008) studie visade sig vara föränderligt över tid kan man möjligen tänka sig att även kulturella aspekter spelar roll. De preliminära fynden från Jonsson och Gustafsson (2022) pekar i viss mån i denna riktning. Det vill säga att vad som

skulle motivera någon att spionera vid en viss tid inom en amerikansk kontext är inte nödvändigtvis generaliserbart till ett annat samhälle.

MICE-teorin har dock fått kritik. Som tidigare nämnts är en av dess kritiker Burkett (2013) som anser att MICE-teorin är för simplistisk då den missar relationen till den som rekryterar en agent. Burkett har därmed utvecklat en teori (RASCLS) som tar tillvara på just den aspekten. Detta är inte tillämpligt för den här studien dock, eftersom om Ströberg är skyldig så är han ju inte rekryterad, utan en walk-in. En annan som kritiserat teorin är Sheppard (2019). Sheppard (2019) stipulerar att oavsett vilken motivkategori man än väljer från MICE så går det inte att lämna ut hemlig information om man nu inte har tillgång till den från första början. Här lyfter Sheppard (2019) upp Wilders (2017) forskning som tar detta i beaktande. Wilders (2017) forskning utgår från egenintresserade spioner (det vill säga de som inte drivs av ideologiska skäl). Egenintresserat spioneri baserar sig enligt Wilder (ibid. s. 20) på tre sammanlänkade element. För att spionera så behöver man åtkomst till hemligt material samt en konsument till detta. Det andra elementet som kan utgöra en del av att någon begår spioneri är att det finns någon form av personlighetsstörning hos individen. Störningen tar sig i detta fall ofta uttryck som spänningssökande, en grandios självbild eller sökande efter makt och kontroll. Det sista elementet som kan utgöra grund för spioneri utgörs enligt Wilder av en personlig kris. Krisen kan vara av olika slag, skilsmässa, avsked från en arbetsplats, familjeproblem och finansiella problem är exempel som tas upp. Krisen försätter då individen i en situation där hen ser spioneri som ett vis att lösa situationen eller åtminstone ett rationellt beslut givet situationen (ibid. s. 20–21). Dessa olika element samspelar också menar Wilder, exempelvis så ådrar sig en individ med en personlighetsstörning oftare än genomsnittsindividen olika former av livskriser. Dessa livskriser driver sedan i sin tur fram individens problematiska personlighetsdrag och förstärker på så vis problemen (ibid. s. 20–21). Elementen skall dock inte förstås som att de enbart samspelar i en negativ riktning. Det omvända är också sant. Exempelvis så utgör en stabil personlighet en skyddsfaktor, och individen påverkas då inte i samma grad av en livskris (ibid.).

Eftersom MICE-teorin har fått den kritik den har fått, och eftersom det inte finns några motsättningar mellan MICE-teorins förutsättningar och elementen som Wilder (2017) ger vid i debatten så har dessa två sammanfogats inom ramen för uppsatsen. Denna integrerade modell har fått namnet MICE+. I klartext så innebär detta att förutom vad som ovan är stadgat för den traditionella MICE-teorin så görs en utvidgning av EGO till att även omfatta tecken på

personlighetsstörningar. Då livskriser inte är en inre drivkraft utan en kontextuell faktor så har denna lagts till utanför akronymen i form av ett ”+”. Att spioner behöver tillgång till information och någon att delge den till kommer lämnas utan avseende här. Den aspekten är viktig ur ett hänseende av personalsäkerhet, men får anses vara given vid ett spionerimål i form av rättsfall i en rättsstat.

4 Metod

Forskningsdesignen är en inomfallsanalys av spionfallet med Bertil Ströberg.

För att kunna analysera hur stor förklaringskraft som MICE+teorin har i fallet med Ströberg så kommer en kongruensanalys att appliceras. En kongruensanalys går till så att forskaren deducerar fram förväntningar från sin teori relaterat till sin fallstudie. En jämförelse sker sedan över hur väl dessa förväntningar eller prediktioner faller ut i jämförelse med empirin från fallet (Blatter & Haverland, 2012, s. 165–166, 188–189). Resultaten från jämförelsen kan falla ut på 3 vis: de kan stämma överens med prediktionen, de kan gå emot prediktionen, eller så kan de hamna utanför vad som omfattas av teorin som man använder sig av. För extra tydlighet så avses det med den sistnämnda kategorin – att något inte omfattas av teorin – helt enkelt att det inte går att förklara ett visst specifikt resultat/händelse med hjälp av det valda teoretiska ramverket. En svårighet som uppträder med detta genomförande är att vad kategorierna tillåts omfatta och inte, inte är av ett glasklart slag. Det kräver tolkning av forskaren. Detta gör att det är av yttersta vikt att forskaren är transparent och tydlig med varför den gjort de tolkningar den gjort. Härefter går det sedan att börja dra slutsatser om teorins förklaringsvärde relaterat till fallet (ibid.). Att valet fallit på en kongruensanalys utgörs av att fallet är komplext och många empiriska data är okända. Kongruensanalys är en metod som ändå låter sig användas med dessa förbehåll (George & Bennett, 2005, s. 126). Blatter och Haverland (2012, s. 166) förklarar det som att forskaren tillåts vara mer av en detektiv än en statistiker. Vidare så redogör forskarna för ett antal olika tillfällen när kongruensanalys är en passande metod att använda, och att använda kongruensanalys för att förklara fall som är viktiga ur samhällssynpunkt är ett av dessa (ibid. s. 150). När det är detta man vill göra, så som är fallet här, så kommer fallet att väljas före det att man väljer sitt teoretiska ramverk (ibid.). Det har så även skett inom ramarna för denna uppsats.

4.1 Vetenskapsteori

Blatter och Haverland (2012, s. 145–146) beskriver i grunden kongruensanalys som att den faller inom ”*middle-ground*” mellan empiricismen och interpretativismen. Detta grundar de på uppfattningen om att från ena hållet – det interpretativistiska – så färgas vår världsuppfattning av teorier. Detta då teorier genom språket ger mening åt vad som kan observeras empiriskt. Teorier styr också på detta vis vart vi fäster vår uppmärksamhet och vad

vi bortser ifrån. Åt andra hållet så menar de dock emellertid att teorierna inte till fullo styr vår verklighetsuppfattning, och vidare så går det också att göra teorierna testbara. När vad som observeras empiriskt används jämförande och prövande mot en teori så kan vi med hjälp av denna 'yttre verklighet' avgöra hur väl vi anser att teorin svarar mot och förutser den sociala verkligheten (ibid. s. 148–149). Beroende på hur man väljer att genomföra sin forskning med kongruensanalysmetoden så kommer positionen från mitten få en liten tyngdförskjutning åt antingen det empiricistiska eller interpretativistiska hållet (ibid.). En kongruensanalys kan genomföras med en eller flera teorier. Används flera teorier på det vis att man ställer dem mot varandra för att se vilken teori som förklarar något bäst så uppstår vad som kan liknas vid en dragkamp mellan teorierna (ibid. s. 150, 154–155). Att använda metoden på detta vis som en dragkamp mellan flera teorier adderar ett element av kontroll och jämförelse, och används metoden på detta vis blir tyngdförskjutningen i riktning åt det empiricistiska hållet (ibid. s. 145). I denna studie så kommer enbart en teori att användas för att skapa en förståelse för dess förklaringskraft i fallet. Eftersom tolkning på detta vis får företräde framför dragkamp så blir tyngdförskjutningen för denna studie i riktning mot det interpretativistiska hållet inom den så kallade epistemologiska mellanvägen.

5 Operationalisering

Genomförandet har gått till så att först har MICE-teorin utvidgats till att även omfatta personlighetsstörning och livskris i enlighet med Wilders (2017) forskning. Teorin omnämns efter detta som MICE+. Medan vissa teorier kan röra sig på en hög abstraktionsnivå så är MICE+teorin ganska klar i sin framtoning. Detta till trots så är den inte mätbar i sin teoretiska form, vilket behövs för att genomföra en kongruensanalys. Så för att göra MICE+teorin mätbar har den deducerats ned från en förklarande teori till indikatorer. Indikatorerna utgörs av vad man kan förvänta sig att se om teorin stämmer. Vissa av indikatorerna kan uppfattas som närliggande varandra rörande vad de avser att mäta. Detta har varit ett medvetet val för att kunna genomföra en rikhaltig och nyanserad analys. De framtagna indikatorerna prövas sedan mot empirin i fallet. Som nämnts under metodavsnittet så kan sedan utfallet ske på tre vis: det kan tala för teorin, det kan tala emot teorin, alternativt så hamnar det utanför vad teorin omfattar. Indikatorerna som har extraherats ur MICE+teorin ser ut som följer:

Money:

- 1) Ströberg är i en sådan situation att han behöver pengar.
- 2) Ströberg behöver inte pengar, men hans livsstil och personlighet gör att en önskan om mer pengar finns.
- 3) Ströberg behöver den trygghet som pengar kan ge.

Ideology:

- 1) Ströberg är ideologiskt övertygad av kommunismen.
- 2) Ströberg hyser sympatier med kommunismen.

Coercion:

- 1) Ströberg är hotad att hämta brevet.

Ego:

- 1) Ströberg har en personlighetsstörning.
- 2) Ströberg är missnöjd med sin karriär.
- 3) Ströberg känner hämndbegär mot sin arbetsgivare.

4) Ströberg är spänningssökande.

5) Ströberg är bekräftelsesökande.

+:

1) Ströberg genomgår någon form av livskris.

6 Material

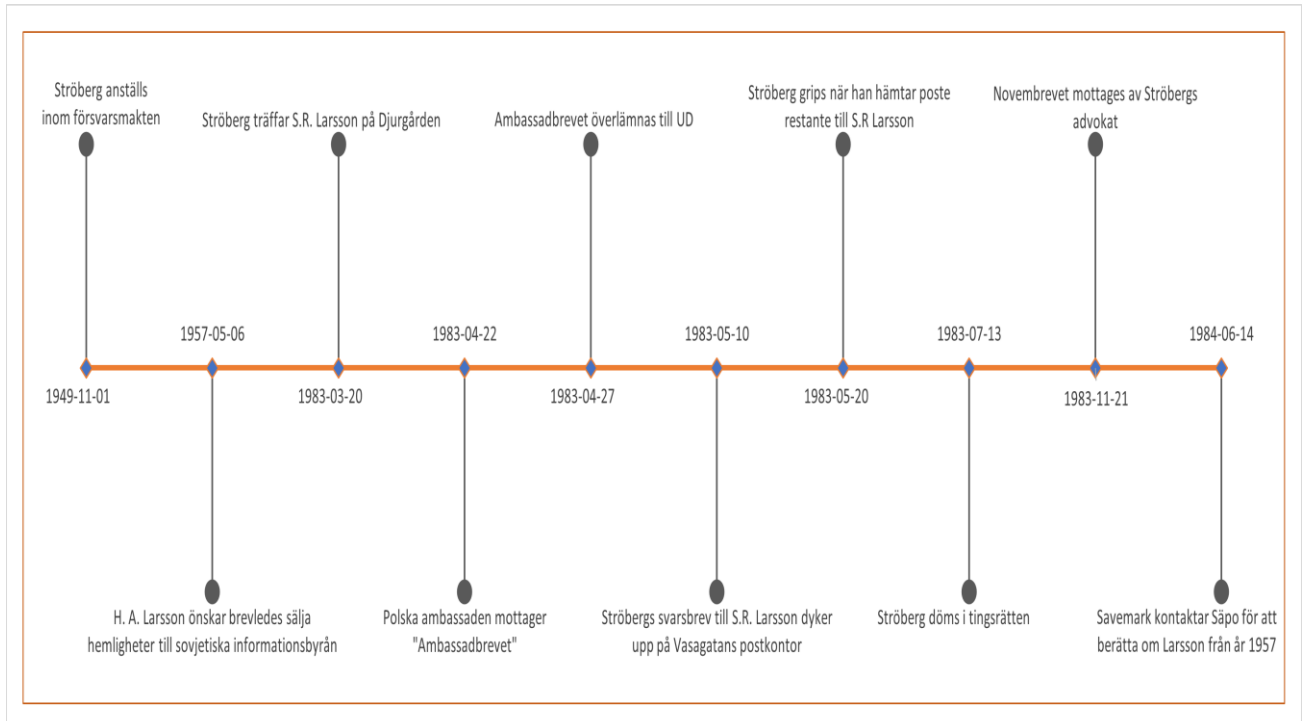
Materialet utgörs av Pelle Berglunds (2011) biografi över fallet, tre radiodokumentärer (av Ohlsson, 2015; Hållsten, 2014; Elgemyr, 1985/2012) producerade för Sveriges Radio samt ett reportage i Svensk Juristtidning (1986). Det rör sig alltså primärt om andrahandskällor, någon uppgift kan även utgöras av en tredjehandskälla. På ett generellt plan är det bra att hålla sig så nära primärkällan som möjligt för att slippa förvanskningar längs vägen. I detta fall skulle det utgöras främst av Säkerhetspolisens utredning över fallet. Denna utredning får dock inte fjärrlånas, utan beställs för läsning på plats i krigsarkivet ute i Arninge. Redan detta utgör en geografisk begränsning. Men vidare så utgörs utredningsmaterialet av över 10 000 dokument (Berglund, 2011, s. 8). Det faller därmed utanför ramarna över vad som är rimligt att hinna gå igenom under tiden för uppsatsen. Det hade gått att tänka sig att tidningsmaterial från tiden för brottet skulle kunna ha använts. Detta har medvetet valts bort då det senare visat sig innehålla många felaktigheter (för exempel se Berglund, 2011, s. 88, 172). Berglunds (2011) biografi om fallet baserar sig på ovan nämnda utredningsmaterial, tillsammans med intervjuer han genomfört och ytterligare annat material, varvid detta har bedömts som bästa tillgängliga material att använda för studien. Berglund (2011) har sedan kompletterats med de övriga källorna, vilket har medfört en större detaljrikedom och en större säkerhet beträffande materialets riktighet. I det valda materialet så blir det dock ofrånkomligen en form av slagsida till Ströbergs fördel, att han kan ha dömts oskyldig. På en reflexiv ståndpunkt innebär det att även om uppsatsförfattaren har försökt att förhålla sig neutral och objektiv till materialet så är det inte rimligt att tro sig helt opåverkad av detta.

7 Analys

Analysen kommer att inledas med ett bakgrundavsnitt över Ströbergaffären. Precis som med mordet på Olof Palme så finns det i det närmaste ett oändligt antal olika händelser och spår som kan fogas till fallet för den som önskar. Här har urvalet av händelser begränsats till vad som är väl belagt som tillhörande fallet. För att uppsatsen ska bli mer lättöverskådlig inleds detta avsnitt med en tidslinje (se figur 1). Härefter följer en redogörelse över de större händelserna i fallet. Efter att fallet har blivit presenterat enligt ovan så kommer analysen att ta vid. Analysen kommer först utgöras av MICE+indikatorerna gås igenom i tur och ordning. Härefter följer en analys av händelseförloppet relaterat till det teoretiska ramverket. I den utsträckning det har varit möjligt så är händelseförloppet analyserat kronologiskt, men vissa händelser har behövt redovisas tillsammans för att de skall vara begripliga.

7.1 Händelseförlopp

Figur 1. Tidslinje över Ströbergfallet.

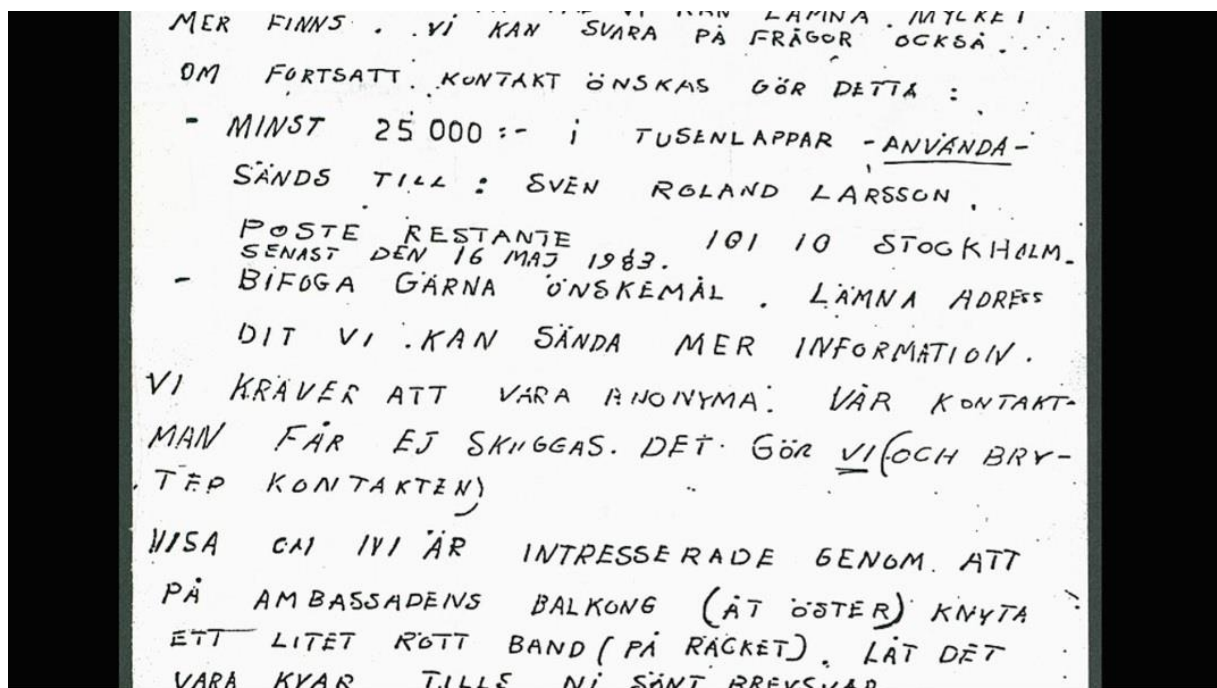

(Vänligen notera att tidslinjen ej är skalenlig vad det gäller tid. Tidslinjen är enbart tänkt som en enkel illustration över när i tiden saker inträffat. Tidslinjen är baserad på uppgifter från Berglund (2011)).

Ambassadbrevet

Fredagen den 22:a april 1983 så har ett brev ankommit till den polska ambassaden i Stockholm (Berglund, 2011, s. 16). Brevet är sänt med taxi och visar sig innehålla kvalificerat hemliga uppgifter av militär art. Det anges i brevet att innehållet är att betrakta som ett varuprov, att mer information finns att köpa. För att göra detta så skall ett svarsbrev innehållandes 25 000: - sändas till poste restante-avdelningen på Vasagatan till adressaten Sven Roland Larsson. Ett rött band skall sedan knytas på ambassadens balkong för att signalera att detta är gjort. Den polska ambassaden godtar dock inte erbjudandet, i stället kontaktar de Utrikesdepartementet och överlämnar brevet. Detta då de enligt sin egen utsago har uppfattat handlingen som en provokation och att mottagandet ej är förenligt med deras diplomatiska status i landet. Kontakten med Utrikesdepartementet och överlämnandet sker 5 dagar efter de mottagit det, alltså onsdagen den 27:e april. Ytterligare en dag senare så vidarebefordras brevet från Utrikesdepartementet till Säkerhetspolisen (ibid. s. 16–18.).

Figur 2. Offentlig del av ambassadbrevet. (Källa: Försvarmakten, u.å.).

MER FINNS . . . VI KAN SVARA PÅ FRÅGOR OCKSÅ . . .
OM FORTSATT KONTAKT ÖNSKAS GÖR DETTA :
- MINST 25 000 :- I TUSENLAPPAR - ANVÄNDA -
SÄNDS TILL : SVEN ROLAND LARSSON .
POSTE RESTANTE 101 10 STOCKHOLM .
SENAST DEN 16 MAJ 1983 .
- BIFÖGA GÄRNA ÖNSKEMÅL . LÄMNA ADRESS
DIT VI KAN SÄNDA MER INFORMATION .
VI KRÄVER ATT VARA ANONYMA . VÅR KONTAKT-
MAN FÅR EJ SKINGAS . DET GÖR VI (OCH BRY-
TER KONTAKTEN)
VISA OM I NI ÄR INTRESSERADE GENOM ATT
PÅ AMBASSADENS BALKONG (ÅT ÖSTER) KNYTA
ETT LITET RÖTT BAND (PÅ RÄCKET) . LÅT DET
VARA KYAR TILLES NI SÄNT BREVSVAR

Postkontoret - Operation Jesper

Säkerhetspolisen startar nu upp operation Jesper. Inom ramarna för denna så börjar postkontoret på Vasagatan att bevakas (Berglund, 2011, s. 56–57). Under denna tid – 10:e maj - så ankommer ett brev till tidigare nämnda adress. Säkerhetspolisen granskar brevet, det innehåller ett tack för 200 kr och ett jakande svar på att hämta ut post på detta postkontor, brevet är signerat med ”BS”. Brevet läggs efter granskning sedan åter i postfacket (ibid. s. 18). Personal på plats ges instruktioner över hur de skall agera om någon vill hämta ut post till poste restante Sven Roland Larsson. Och efter en tid så händer just detta. Personalen agerar i enlighet hur de blivit instruerade att agera och brevuthämtaren grips omgående efter att han mottagit brevet. Personen de gripit är Bertil Ströberg, som jobbar som chef inom flygstaben. Bertil Ströberg befanns i rätten inte trovärdig när han ombeds förklara varför han befann sig på postkontoret och bad om post till Sven Roland Larsson denna dag. Det är alltså detta som utgör grunden till den fällande domen mot Ströberg (Svensk JuristTidning, 1986, s. 68–69).

Ströbergs förklaring

Bertil Ströbergs egen förklaring till varför han denna dag befinner sig på posten i ärendet att hämta ut försändelser till en annan persons poste restante-adress tar sin början i mars ute på Djurgården i Stockholm (Berglund, 2011, s. 19). Enligt Ströbergs utsago så är han ute och går när han plötsligt får syn på ett intensivt bråk vid en bil. Ströberg bestämmer sig för att ingripa och rör sig i riktning mot händelsen. Bilen avlägsnar sig då och Ströberg initierar kontakt med mannen som är kvar på platsen för att se till att denne är okej efter omständigheterna. De båda männen tar därefter följe med varandra. Ströberg säger att mannen visar honom tacksamhet för hans ingripande i situationen, och innan de skiljs åt så har ett band mellan männen börjat ta form. Ströberg ger mannen sina kontaktuppgifter och mannen uppger till Ströberg att hans namn är Sven Roland Larsson (ibid.). Cirka två veckor efter detta möte erhåller Ströberg ett brev från Sven Roland Larsson. Brevet innehåller tvåhundra kronor, ett tack och en förfrågan om Ströberg kan vara behjälplig i att hämta en försändelse på postkontorets poste restante-avdelning åt Larsson. Om han har möjlighet att vara behjälplig i ärendet så önskas ett svarsbrev till samma poste restante-adress senast den 11:e maj. Brevet avslutas med en uppmaning till Ströberg om att destruera brevet efter det att han tagit del av dess innehåll. Enligt Ströberg så antecknar han kort ned huvuddragen i brevet men åtlyder därefter

instruktionen (ibid.). Brevet som Ströberg hämtar ut på postkontoret dagen han grips är alltså brevet han själv skrivit som svar till Sven Roland Larsson (Hållsten, 2014).

Dom

Ströberg döms den 13:e juli 1983 av en oenig tingsrätt till 6 års fängelse för grovt spioneri. Domen överklagas, men fastställs i hovrätten 26:e oktober samma år. Även vid detta tillfälle är rätten oenig (Svensk JuristTidning, 1986, s. 68–69). 1988 beviljar Högsta domstolen Ströberg en ny prövning i hovrätten, 1989 genomförs denna och domslutet mot Ströberg fastställs då ytterligare en gång (Berglund, 2011, s. 280, 295). Denna gång är beslutet enhälligt fällt (Hållsten, 2014).

Novemberbrevet

Den 21 november 1983 anländer ett brev till Ströbergs advokat. Detta brev kommer i media komma att kallas för ”*novemberbrevet*” (Svensk JuristTidning, 1986, s. 69). Novemberbrevet innehåller uppgifter av kvalificerat hemlig militär art, vissa är nya uppgifter, men det innehåller också uppgifter som är samstämmiga med uppgifter från den sekretessbelagda delen av ambassadbrevet (ibid. s. 71). Enligt Svensk JuristTidning så är innehållet i brevet tillsammans med språkbruket i detsamma förskaffat på ett sådant vis att det tyder på att den som har författat novemberbrevet även har haft kännedom om ambassadbrevets innehåll, som minst delvis (ibid.). Det innebär inte nödvändigtvis att författaren till novemberbrevet även har skrivit ambassadbrevet, men det finns en koppling de två breven emellan.

Novemberbrevet är maskinskrivet och brevskrivaren väljer att vara anonym. Ströberg själv sitter vid tiden för händelsen häktad i Stockholm och brevet bär en poststämpel från Skövde (ibid. s. 69–71; Berglund, 2011, s. 168). En utredning görs över möjligheterna att Ströberg skulle kunna ha själv skrivit brevet eller delgivit någon annan information nog för att göra det. Resultatet av utredningen är att inget stöd går att finna för att Ströberg har någon inblandning i tillkomsten av novemberbrevet (Svensk JuristTidning, 1986, s. 69–72).

År 1984 i juni så kommer en man vid namn Lennart Savemark in till Säkerhetspolisen. Han berättar för dem att han befunnit sig utomlands i flera år, men när han kommer åter till Sverige får han höra om Ströbergfallet. Detta är också anledningen till varför han nu besöker dem. Savemark berättar att han själv jobbat för den svenska underrättelsetjänsten under 50- och 60-talet, och under denna tid - år 1957 - så skall det ha ankommit ett brev till den Sovjetiska informationsbyrån (SIB). Vid tidpunkten är Savemark anställd på SIB, men han är även statspolisens infiltrator. Som infiltrator så skickar Savemark regelbundet underrättelserapporter till sin hanterare. Den senaste av dessa har nu någon kommit över efter att Savemark postat den, för den låg i brevet som ankommit till SIB. Tillsammans med Savemarks rapport låg också en handskriven lapp där brevskrivaren erbjuder sig att sälja fler hemligheter i utbyte mot att pengar skickas till en Poste Restante-adress på Vasagatan. Enligt Savemark är lappen undertecknad med namnet Sven Roland Larsson (Berglund, 2011, s. 191–196). När denna information inkommer så utreder Säpo ärendet. I allt väsentligt så visar sig Savemarks information stämma (ibid.). Det som skiljer sig är att det enligt Säpos utredning stod H. A Larsson på lappen i brevet till SIB (ibid. s. 337). Initialerna skiljer sig alltså åt.

7.2 Analys av MICE+teorin

Money

M1) Ströberg är i en sådan situation att han behöver pengar.

Vad talar för:

Inget hittas som stödjer detta.

Vad talar emot:

I domen från tingsrätten så anförde chefsåklagare KG Svensson att pengar är ett motiv för Ströberg. Detta då han ligger i skilsmässa och att ingen av makarna har råd att bo kvar ensam i villan de äger. Vidare så önskar hustrun att åka på semester, för vilket hon bett sin make om tiotusen kronor. Detta försätter enligt åklagaren Ströberg i en finansiellt dålig position (Berglund, 2011, s. 111). Vid första anblick kan det ses som att det ovan stadgade borde tala

för att Ströberg behöver pengar. Men nedan kommer det redogöras för varför detta inte kommer att tillmätas något värde. De 10 000: - som Marianne Ströberg ville ha för semester bad hon om i juni 1983. Det är alltså när Ströberg sitter häktad, och rimligtvis så bör det därmed inte ha utgjort ett motiv eftersom det uppkom efter ambassadbrevet (ibid.). Men det kanske främsta beviset emot pengar som motiv är Säpos egen utredning. Denna utredning står klar kort efter Ströbergs häktning och visar att båda makarna Ströberg har god ekonomi (ibid). Bertil Ströberg uppbär vid tillfället en lön som gör att tjugofemtusen kronor tjänas in på mindre än två månadslöner (ibid. s. 285). Detta föranleder att om finansiella problem hade utgjort anledning till spioneri i detta fall så borde det finnas tydliga spår av detta. Till detta kan man även addera att Ströberg hade betalt färdigt sitt nya boende som han flyttat till på grund av parets förestående skilsmässan. Denna bostad kostade 50 000: - och kunde alltså ha avyttrats av Ströberg om pengar behövdes. När förhandlingarna om skilsmässan sedan är färdiga så finns det också pengar att få från det gemensamt ägda boningshuset samt ett fritidshus. Antingen genom att Marianne skulle köpa ut Bertil, eller att husen säljs. Paret Ströberg har över tid gjort sig en bostadskarriär, och är därmed ej heller belånade för husen. Så god ekonomi finns, och än bättre ekonomi väntar alltså för Ströberg (ibid. s. 36, 285). Yttermera så i en intervju med Bertil Ströberg så tillfrågas han om innehållet i ambassadbrevet, om det är så topphemligt som det sägs? På detta svarar Ströberg att han inte kan, får, eller vill uttala sig om den saken. Men, tillägger han, att om det nu skulle vara så att han någon gång hade hemfallit åt spioneri så är ambassadbrevet förskaffat på ett sådant vis att han på intet vis hade givit bort det gratis, utan ”*det skulle jag begärt stora pengar för, i ett betydligt senare skede*” (Elgemyr, 1985/2012). Hade det funnits några spår av att Ströberg var i akut behov av pengar så hade det gått att tänka sig att detta bara var något han sa, och att alla pengar är goda pengar i nöd. Men i avsaknad av detta är det rimligare att ta den utsagan för sanning.

Omfattas ej av teorin:

Inget här faller under detta avsnitt.

M2) Ströberg behöver inte pengar, men hans livsstil och personlighet gör att en önskan om mer pengar finns.

Vad talar för:

Inget hittas som stödjer detta.

Vad talar emot:

Ströberg är uppvuxen i Småland i en familj om fem barn och två vuxna där alla var tvungna att göra sin del för att få det att gå ihop (Berglund, 2011, s. 24). Detta kom att prägla Ströberg. Han tog chansen till utbildning när han fick den och han jobbade sig strävsamt uppåt i leden. Vidare så beskrivs han som att han lever ett ganska stillsamt liv och att han anpassar sin livsstil i enlighet med hur hans ekonomi ser ut (ibid. s. 26–29, 44). Att anpassa livsföring efter ekonomi hänför Marianne Ströberg även till det att de levt under krigstiden. Det är alltså inget främmande för paret med en sparsam livsstil (ibid. s. 94).

Omfattas ej av teorin:

I svarsbrevet som Ströberg skriver till Sven Roland Larsson (brevet som ankommer till postkontoret) så återspeglas vad som tidigare kungjorts om Ströbergs ekonomiska livsföring. Detta då Ströberg skriver: *"Tack för 200: -. De är alltid välkomna till en "smålänning" men det var onödigt. Jag har en bra "sits". Det lilla "ingripande" jag gjorde ska inte betalas med pengar utan en tacksam blick."* (Berglund, 2011, s. 58–59). Detta hade kunnat rymmas inom vad som talar emot på indikator M2, premissen måste då dock vara att Ströberg faktiskt skrev sitt brev som ett svarsbrev (vilket skulle innebära att Larsson finns och Ströberg är oskyldig). Om detta är inte alla eniga. Det har på denna fråga angivits att svarsbrevet skulle vara konstruerat av Ströberg som en form av alibi för att styrka historien om Sven Roland Larsson (ibid. s. 296). Eftersom det inte går att säga hur det faktiskt förhåller sig med denna observation så läggs den inom vad som inte kan omfattas av teorin.

M3) Ströberg behöver den trygghet som pengar kan ge.

Vad talar för:

Inget hittas som stödjer detta.

Vad talar emot:

Ströberg har redan en trygg situation. Han har jobbat för försvaret i 34 år när han grips, och då har hans karriär stadigt gått uppåt (Berglund, 2011, s. 27, 23, 31–32). Så sent som i oktober 1982 blev Ströberg senast befordrad, då till sambandschef för Försvarsstaben (ibid. s. 32). Det

tryggaste borde således vara att förbli i sin tjänst. Vidare till skillnad mot i en utländsk kontext så behöver Ströberg exempelvis inte bekosta utbildning till sina barn då utbildningen är fri i Sverige, och barnen är därtill utflugna och vuxna (ibid. s. 36). Mer pengar talar därmed inte för ökad trygghet för Ströberg.

Omfattas ej av teorin:

Inget här faller under detta avsnitt.

Ideology

I1) Ströberg är ideologiskt övertygad av kommunismen.

Vad talar för:

Inget hittas som stödjer detta.

Vad talar emot:

Vid kända fall av spioneri med ideologisk övertygelse så har spionen ofta inget problem med att erkänna sin gärning. Detta då de i enlighet med sin övertygelse ju inte har begått något fel. Detta gäller bland annat DIA analytikern Ana Montes, GRU-översten Oleg Penkovsky, MI6:s Kim Philby samt flottisten Hilding Andersson (Burkett, 2013, s. 10; Ohlsson, 2015). Men Ströberg nekar fram till sin död att han har begått gärningen. Ströbergs egna ord är att han anser att östblocket utgör ett hot mot Sverige (Berglund, 2011, s. 163). Inget ideologiskt motiv framkommer heller under utredningen av Ströberg.

Omfattas ej av teorin:

Ambassadbrevet innehåller ett krav på pengar. Vem som nu än har författat ambassadbrevet agerar därmed i kontrast med hur ideologiskt övertygade spioner traditionellt agerar.

Lillbacka (2017, s. 118–120) har gjort en studie som täcker in tiden för andra världskriget och data-setet inkluderar spioner från USA, Finland och Sverige. 93 spioner identifierades som ideologiskt drivna (av totalt 285) och inga av dessa (0%) mottog så gott det går att veta pengar (ibid. s. 134). För gruppen som inte var ideologiskt drivna så var motsvarande siffra att 94% hade mottagit pengar (ibid.). Detta data-set är som synes från tiden innan Ströbergfallet. Men just denna aspekt av spioneri verkar vara tiden beständig då så väl Burketts (2013, s. 10) som

Herbig's (2008, s. ix) forskning ligger senare i tiden, men båda talar om ideologiska spioner som avhållsamma från ersättning. Med orden ”vem som nu än har författat ambassadbrevet” avses att det kan vara Ströberg som har författat ambassadbrevet, och om så är fallet så talar ovan resonemang emot att han härbärgerar en ideologisk övertygelse. Av vad som kommer redogöras för mer i detalj senare i analysen så är detta faktum dock ej fastställt. Och skulle det istället vara någon annan som författat ambassadbrevet så kan det givetvis inte tala vare sig för eller emot Ströbergs personliga förhållanden. Detta hamnar därmed som en empirisk observation som inte kan omfattas av teorin.

I2) Ströberg hyser sympatier med kommunismen.

Vad talar för:

Inget hittas som stödjer detta.

Vad talar emot:

Enligt egen utsago röstar Ströberg borgerligt (Berglund, 2011, s. 163).

Omfattas ej av teorin:

Inget här faller under detta avsnitt.

Coercion

C1) Ströberg är hotad till att hämta brevet.

Vad talar för:

Inget hittas som stödjer detta.

Vad talar emot:

Burkett (2013, s. 11) kungör att utpressning i form av hot och tvång inte utgör någon god grund för agenthantering. Den som utpressas gör minsta möjliga för att slippa realiseringen av hotet, och den utpressade fylls vanligen med starka känslor av ilska och hämndbegär. Låt gå för att Ströberg hade kunnat bli hotad att hämta brevet på posten. Men sen när han grips så

startar en utredning i gång. Här kan man tänka sig att hämndbegäret och ilskan i så fall skulle få Ströberg att erkänna. Skall man tänka att Ströberg blivit hotad så måste man också gå med på premissen att det trots intensiva grävande insatser av både polis och journalister så hittas denna hållhake i så fall aldrig. Vidare får man också rimligen resonera att om det finns en hållhake på Ströberg som gör att han måste gå till postkontoret så borde han inte vilja spendera sitt liv på att försöka få resning i ärendet eftersom det skapar publicitet som då trots allt riskerar att röja denna hemlighet.

Omfattas ej av teorin:

Inget här faller under detta avsnitt.

Ego

E1) Ströberg har en personlighetsstörning.

Vad talar för:

Inget hittas som stödjer detta.

Vad talar emot:

Det går inte finna att någon psykologisk utredning av Ströberg skall ha ägt rum. Och i någon mån borde detta i sig tala emot att han har en personlighetsstörning. Åtminstone är det ju inte överhängande så man ser det, för då borde en sinnesundersökning ha genomförts. Men även i övrigt så finns det inga spår som gör gällande att Ströberg skulle ha en personlighetsstörning. Han beskrivs som så ordningsam och plikttrogen att han blir tråkig. Han följer med vänner ut och dansar men utan att dricka sprit. Han beskrivs vidare som omtyckt, snäll och hjälpsam (Berglund, 2011, s. 23–27). Hustrun Marianne beskriver på ett ställe Bertil som en enstöring som vill bestämma allt hemma (ibid. s. 77), men även det taget i beaktning så framträder inte bilden av någon personlighetsstörning. Detta går att jämföra med exempelvis personlighetsdragen hos Wennerström vars grandiosa självbild är vad som får honom att erkänna brottet och vilja prata om det (Frånstedt, 2013, s. 102, 109; Ohlsson, 2015). Det går även att jämföra med andra kända spioner så som Robert Hanssen, som genomgående beskrivs som udda av kollegorna på arbetsplatsen. På arbetsplatsen så begick han flera regelöverträdelser och han brukade även våld mot en kollega. Han smyginstallerade även en

kamera i sovrummet i syfte att spela in och vidarebela material på frun när hon var naken, samt även när paret hade sex. Videomaterialet spreds till en av Hanssens vänner. Bilder samt sexuella fantasier som Hanssen hade om sin fru spred han på olika internetforum, allt utan sin frus vetskap (Sanford & Arrigo, 2007, s. 13–14). Det har även rapporterats att Hanssen planerat för att droga sin fru för att låta en vän till honom förgripa sig på henne sexuellt (ibid.). John Walker är yttermera ett exempel inom denna kategori. När han själv skall pensioneras så är spioneriet så viktigt för honom att han försöker rekrytera sina barn att fortsätta i hans ställe. Genom detta agerande så sätter Walker sina egna intressen framför barnens trygghet och välfärd (Wilder, 2017, s. 24). Efter att Walker upptäcks så får han frågan om han i efterhand skulle ha gjort något annorlunda. Walkers svar är att det han skulle ha gjort annorlunda var att han borde ha dödat sin ex-fru, eftersom han inte hade åkt fast om det inte vore för att hon skvallrade på honom. Anledningen att ex-frun pratar med polisen är att Walker slutat betala underhåll till henne. Walker ser alltså inte gripandet som en konsekvens av sitt handlande, utan att det är ex-fruns fel (ibid.). Även Stig Bergling kan fogas till denna kategori. Han beskrivs som okamratlig och snobbig och som aldrig hittar sin plats bland de övriga anställda oavsett vart han kommer, mest är han en form av problem som bollas runt (Frånstedt, 2013, s. 122–129). Han har även våldsamma tendenser och har anmälts för misshandel av sin sambo (ibid.). Så oavsett om man väljer att se på Ströberg isolerat, eller i förhållande till andra kända spioner med olika former av personlighetsstörningar så talar allt emot att Ströberg har någon form av personlighetsstörning.

Omfattas ej av teorin:

Inget här faller under detta avsnitt.

E2) Ströberg är missnöjd med sin karriär.

Vad talar för:

Inget hittas som stödjer detta.

Vad talar emot:

Ströberg har blivit befordrad till överstelöjtnant i april 1982. 1:a oktober samma år blir han sedan också chef för flygstabens sambandsavdelning (Berglund, 2011, s. 32). Det vill säga strax över ett halvår innan ambassadbrevet skickas. Han beskrivs trivas med denna tjänst och

har dessförinnan arbetat sig stadigt uppåt i karriären (ibid. s. 26–33).

Omfattas ej av teorin:

Inget här faller under detta avsnitt.

E3) Ströberg känner hämndbegär mot sin arbetsgivare.

Vad talar för:

Inget hittas som stödjer detta.

Vad talar emot:

Ströberg beskrivs av en tidigare chef som en höjare av moralen inom staben. Att Ströberg explicit gjort gällande att när man är en del av flygvapnet så riktar man inte kritik mot densamme. Samt att han satte ett stort värde på lojalitet (Berglund, 2011, s. 27–28). Detta är sedan ett genomgående tema efteråt, att Ströberg trots domen inte uttalar sig negativt om sin dåvarande arbetsplats och/eller arbetsgivare. Vidare kan här också tilläggas Ströbergs makas vittnesmål om att arbetet var Ströbergs liv, det gick före allt annat (Berglund, 2011, s. 159). Rimligen, om han närde ett hämndmotiv så borde arbetet inte värderas på detta vis. Mot ovan så går det dock att argumentera för att Ströberg kan ha haft ett hämndbegär som han lyckats maskera. Akten av spioneri blir då hämnden och Ströberg nöjer sig så, sedan lägger han kraften på att försöka reducera skadorna för sig själv. Det förefaller dock inte vidare troligt allt sammantaget.

Omfattas ej av teorin:

Ströberg blir i och med domen mot honom avskedad av sin arbetsgivare. Tekniskt så sker detta inte i enlighet med då gällande regler för avskedande av personal. Ströberg stämmer därmed arbetsgivaren i rätten (Berglund, 2011, s. 225). Detta går inte att klassificera in under hämnd, varvid det faller utanför vad teorin kan förklara. Det är också viktigt att understryka i sammanhanget är att detta sker just efter domen, och alltså inte egentligen säger något om Ströbergs känslor innan dess. (Det kan alltså inte vara något som talar för som en drivkraft till att begå spioneri). Det är dock en handling som kan uppfattas vara emot arbetsgivaren, och det kan i någon mån ändå teckna en bild av Ströberg som person. För skäl av transparens så tas det därmed upp under detta avsnitt.

E4) Ströberg är spänningssökande.

Vad talar för:

Inget hittas som stödjer detta.

Vad talar emot:

Ströberg beskrivs mest jobba. Utanför arbetet beskrivs han som någon som varken dricker, röker eller har någon som helst form av uppseendeväckande vanor, han beskrivs rakt ut som tråkig (Berglund, 2011, s. 159, 186, 27). Detta kan ställas i relation till Robert Hanssen som i det närmaste representerar idealtypen av spänningssökande. Hanssen ska bland annat ha funnit nöje i att testa hur fort han kan köra med olika bilar och hur snävt han kan svänga med dem i hög hastighet. Detta utan att ta hänsyn till varken trafikregler, trafikljus eller att hans vänner som han haft som medpassagerare vid vissa av dessa tillfällen fruktade för sina liv (Sanford & Arrigato, 2007, s. 9). Men även sett just specifikt till spioneriet så gör sig Hanssens spänningssökande känt även här. Han ser på spioneriet i likhet med ett spel eller en tävling där han vill testa gränserna för hur långt han kan komma (Fine, 2003, s. 6). Så även om den isolerade bilden av Ströberg är nog talande i sig så tillför detta jämförande ytterligare en dimension relaterat till hur spänningssökande hos en spion kan ta sig uttryck i ett faktiskt fall.

Omfattas ej av teorin:

I det så kallade svarsbrevet som Ströberg författar så skriver han att *"första gången jag är budbärare"* samt *"Det skall bli intressant att se innehållet!"* rörande brevet han skall hämta ut (Berglund, 2011, s. 58–59). Detta går i någon mån tolka som att Ströberg söker spänning. Men, i likhet med vad som gällde för indikator M2 så går det bara att tolka så om man går med på att svarsbrevet är ärligt skrivet och inte ett alibi. Så av skäl av stringens så måste även detta klassificeras som vad som faller utanför vad teorin kan förklara.

E5) Ströberg är bekräftelsesökande.

Vad talar för:

Inget hittas som stödjer detta.

Vad talar emot:

Hustrun Marianne blir i rätten utfrågad av åklagare KG Svensson om hon anser att maken är godtrogen till sin karaktär. På detta svarar Marianne nej, men hon adderar att han dock är svag för beröm och att han gärna hjälper folk som söker detta hos honom (Berglund, 2011, s. 159). Detta skulle i någon mån kunna tolkas som att det skulle tala för indikator E5. Men ställt i relation till andra kända fall av spioneri så blir det svårt att rättfärdiga en sådan tolkning. Ett skarpt exempel på en spion med bekräftelsebehov är Wennerström. Vid förhören av honom, eller ”snackebanden” som Frånstedt benämner dem för att understryka utformningen av situationen, så måste Wennerström kontinuerligt smickras för att tala (Frånstedt, 2013, s. 74–75, 109, 112). I dessa samtal så framträder det också tydligt hur även den sovjetiska underrättelsetjänsten kommit fram till att detta är det mest effektiva verktyget på Wennerström. Deras hantering av honom genomsyras av ett ständigt påtalande över hur viktig han är för dem. De underblåser hans bekräftelsebehov genom att säga att han rent av bidrar till världsfreden genom sitt agerande. De ger honom också hedersbetygelser i form av titlar så som överste för att tillfredsställa hans ego (dessa skall dock senare visa sig vara just smicker och tomma på substantiellt innehåll) (Ohlsson, 2015). Bergling beskrivs av Frånstedt (2013, s. 130) på ett liknande vis, som en form av en marionett som man får dit man vill genom att stryka honom medhårs och understryka hans vikt i sammanhanget. Inbyggt i denna dynamik är att individer med denna personlighetstyp ofta också hyser en form av lättkränkthet om någon i stället för att stryka dem medhårs går emot dem. Detta gör att hämndlystnad lätt uppstår inom dessa individer (Burkett, 2013, s. 11). Analysen av Ströberg har explicit undersökt detta, utan att hitta något som talar för detta.

Omfattas ej av teorin:

Inget här faller under detta avsnitt.

+

+1) Ströberg genomgår någon form av livskris.

Vad talar för:

I samband med att Ströberg blir befördrad i slutet av 1982 så har makarna kommit överens om

att genomgå skilsmässa, denna börjar sedan ta form under april 1983. Det är Bertil som tar initiativet till skilsmässan. Han har sedan tidigare träffat en ny kvinna, inlett en relation med henne och flyttat ut ur det med hustrun gemensamt ägda huset (Berglund, 2011, s. 36, 43–44). Vid första anblick kan det därför anses att skilsmässan inte skulle vara någon form av kris för Bertil Ströberg. Men ur ett annat perspektiv kan man tänka sig att en skilsmässa efter ett långt äktenskap alltid utgör en form av livskris. Vad som är ett långt äktenskap är givetvis en bedömningsfråga. Men vad det gäller paret Ströberg så hade de vid tiden för inlämnandet av skilsmässopappren varit gifta i 28 år (ibid. s. 97). Vidare så lättar Ströberg en kväll sitt hjärta för en kollega och säger att han inte riktigt vet hur han skall hantera situationen runt skilsmässan då parets (vuxna) barn ställt sig ej accepterande till situationen. Barnens reaktion är något Ströberg hyser en förståelse för och det bekymrar honom (ibid. s. 43–44). Så även om det finns saker kan tänkas minska livskrisens intensitet så har tolkningen gjorts att skilsmässan bör ses som en pågående livskris för Ströberg. I sammanhanget så kan det anföras att ett av fynden i Herbig's (2008, s. 42) studie var att livskriser betraktades en utlösande faktor för spioneri i 33% av samtliga fall (57 av 173 fall). Kategorin för kris är dock bred, och skarpa slutsatser relaterat till fallet går inte dra baserat på detta. Det kan dock tänkas vittna om krisers betydelse relaterat till spioneri som brott.

Vad talar emot:

Inget hittas som stödjer detta.

Omfattas ej av teorin:

Inget här faller under detta avsnitt.

Sammanfattning MICE+

Tabell 1. Sammanställning resultat.

Kategori	Talar för teorin	Talar emot teorin	Omfattas ej av teorin
Money	0/3	3/3	1
Ideology	0/2	2/2	1
Coercion/Compromise	0/1	1/1	0
Ego/Excitement	0/5	5/5	2
+ (Livskris)	1/1	0/1	0
Summa:	1/12	11/12	4

7.3 Händelseförloppsanalys relaterat till MICE+

Brevet till Sovjetiska informationsbyrån (SIB) och agenten Savemark

Att Ströbergs anställs år 1949 inom försvaret utgör främst en startpunkt. Men som framgår av händelseförloppet så finns det år 1957 ett brev med samma modus operandi författat till en utländsk beskickning i Sverige. Enligt de utredningar som gjorts så skall Ströberg vid detta tillfälle i tiden inte ha tillgång till hemliga handlingar och han kan inte knytas till händelsen (Berglund, 2011, s. 215–216). Det utgör en märklig omständighet i fallet, och i sak går det att tänka att detta kan tala för att Ströberg inte skulle vara skyldig. Men eftersom det inte kan kopplas till Ströberg så faller det därmed utanför vad teorin kan omfatta.

Sven Roland Larsson

Ströbergs möte med Sven Roland Larsson och historian om honom kan förklaras så som åtalet gör gällande, att det aldrig har hänt utan är påhittat av Ströberg (Berglund, 2011, s. 296). Hade man kunnat bevisa det så hade det i någon mån kunnat tolkas som att det talar för teorin inom ramarna för egokategorin (E1 - personlighetsstörning). Detta då Larsson i så fall är en fantasifigur som Ströberg utvecklar över tid. Betänker man att Ströberg skrivit ett svarsbrev

till Larsson (det brevet som han får ut när han frågar efter posten) så är ju historien inte en desperat lögn som Ströberg kommer på i stundens hetta. Beaktar man Wilders (2017, s. 20–21) forskning att livskriser och personlighetsstörningar är förstärkare av varandra så skulle det möjligen i viss mån ytterligare kunna tala för detta. Alternativet är dock att Ströberg talar sanning. Detta medför att ord står mot ord här, vilket innebär att även detta hamnar utanför vad teorin kan omfatta.

Ambassadbrevet

Bevismässigt så finns det inget som binder Ströberg till ambassadbrevet. Det finns inga fingeravtryck, ingen har kunnat identifiera Ströberg som den som sänt brevet med taxin och så vidare (Berglund, 2011, s. 86–87). Eventuella motiv för Ströberg att författa detta brev blir samma som för analysen av MICE+. Det som går att tillföra här är att det med underrättelsevärldens mått mätt går fort innan brevet delges till UD. En kopia på brevet har skickats från ambassaden hem till Polen, men detta hinner inte ens analyseras färdigt innan beslutet om att kontakta UD är taget och åtgärden genomförd (ibid. s. 46). Detta ses som lite extra märkligt då polska ambassaden inte har någon plikt att lämna ut brevet till svenska myndigheter, och det traditionellt inte är så det går till i underrättelsesammanhang (ibid. s. 290). Omständigheten är därmed ytterligare en sak som är märklig i sammanhanget, men för analysen så hamnar det inom vad som inte omfattas av teorin.

Dom

Här bör anföras att det har gått fort relaterat till andra spioneriutredningar. Exempelvis i fallet med Aldrich Ames så tog det närmre ett år efter att det att man hade konstaterat att han var skyldig spion till att det hade samlats tillräckligt med utredningsmaterial inför rättegången (Taylor & Snow, 1997, s. 113). Tages Wennerström som exempel så bedrevs spaningsarbete under 20 år innan han greps (Försvarsmakten, u. å). I fallet med Ströberg så tar det mindre än två månader från det att han greps till avkunnad dom. Det vore då rimligt att tänka sig att fallet med Bertil Ströberg skulle ”tala för sig självt”. Men det ligger närmre till hands här att konstatera motsatsen. Med denna snabba handläggning så kan det i stället vara så att viktiga detaljer i fallet gått om intet. Tecken på att det snabba förloppet påverkat utredningen syns bland annat genom den första handstilsanalysen som man gjort av ambassadbrevet. När den

skall tas upp som bevisning i rättegången så uppdagas det att underlaget för analysen inbegripit material som inte är författat av Ströberg. Analysen behövdes därmed tas om på nytt (Berglund, 2011, s. 105). Vidare så har man tagit fel på den informationskapabla kretsen. Först anges alltså att Ströberg är en av ytterst få som har haft tillgång till informationen i ambassadbrevet. Försvarssidan kan sedan påvisa att denna krets utgjorts av över 60-talet personer (ibid. s. 224, 329). Det kan även adderas att utöver dessa personer så hade möjligen även KGB tillgång till informationen i ambassadbrevet genom uppgifter som tidigare delgivits dem av Bergling (Hållsten, 2014). Det är således inte orimligt att tänka att även material som skulle kunna bevisa skuld, hos Ströberg eller annan, missats under detta snabba handläggande. Det kan givetvis påverka analysen i så fall. Men sammanfattningsvis så faller det utanför vad teorin kan förklara.

Novemberbrevet

Utredningen av detta brev visade som tidigare skrivet att Ströberg ej ska ha haft möjlighet att författa brevet eller vidarebefordra information nog för att få det skrivet åt sig (Svensk JuristTidning, 1986, s. 69–72). Detta tillsammans med innehållet i novemberbrevet skulle kunna tala för att Ströberg är oskyldig. Det är dock inte nödvändigtvis så det förhåller sig, teoretiskt sett så kan de ju vara flera spioner som samarbetar. Men eftersom det ej går att hänföra till Ströberg så kan det inte heller omfattas av teorin.

Sammanfattning händelseförloppsanalys

Tabell 2. Sammanställning av resultat.

Händelse	Talar för MICE+	Talar emot MICE+	Omfattas ej av teorin
SIB år 1957 & agenten Savemark	0/1	0/1	1/1
Sven Roland Larsson	0/1	0/1	1/1
Ambassadbrevet	0/1	0/1	1/1
Dom	0/1	0/1	1/1
Novemberbrevet	0/1	0/1	1/1
Summa:	0/5	0/5	5/5

8 Slutsatser

Det primära syftet med studien har varit att försöka bidra med någon form av klarhet i fallet med Bertil Ströberg genom att anlägga ett forskningsperspektiv på det. Detta har genomförts genom att undersöka Ströbergs eventuella drivkrafter till att spionera. Studien har dock även en teoriutvecklande ansats. Båda dessa saker kommer därmed att avhandlas inom ramen för slutsatsavsnittet. Dispositionen för slutsatsavsnittet är att det primära syftet kommer vara föremål för diskussion först, därefter följer en diskussion över implikationerna för teorin.

Förklaringskraften hos MICE+

I en låg grad påvisades samstämmighet mellan indikatorerna för MICE+ och fallet. Eftersom det är livskrisen som står för detta utslag så går det att resonera att MICE+ har större förklaringskraft för fallet än originalversionen av MICE där indikatorerna inte gav något utslag. Men det går inte att klart belägga att det ena orsakar det andra här. Oavsett om Ströberg själv upplevde skilsmässan som en livskris eller inte så innebär det inte att det därmed var en drivkraft för att spionera. Fler övertygande belegg hade behövts för att kunna dra den slutsatsen eller se det som övergripande sannolikt. I enlighet med MICE+teorin så finns inga övertygande tecken till att Ströberg skulle ha varit en spion. Så kan vara fallet. Men teorin baserar sig på de spioner som hitintills är kända, vilket innebär att Ströberg också kan vara spionteoriernas svarta svan. Inga säkra slutsatser drages alltså från denna studie. Förslag till vidare forskning relaterat till Ströbergfallet är att undersöka hur Säkerhetspolisens mindset såg ut vid tiden för fallet för att se om detta kan bidra med ökad förståelse. Även teorin om reflexiv kontroll ligger nära till hands att använda för att undersöka fallet då ju Ströbergs utsago är att han blivit utsatt för en konspiration. Det sistnämnda förslaget lämnas dock tillsammans med Bjolas (2018, s. 23) varning om reflexiv kontrollteori som lite av en empirisk svarta lådan.

Implikationer för teorin

Sett ur ett metodologiskt perspektiv så har den applicerade kongruensanalysen fungerat som ett verktyg för att testa det teoretiska ramverket på ett strukturerat och transparent vis. Som

verktyg har den även fungerat för att explicit identifiera och lyfta fram vad teorin inte kan förklara. Det teorin inte kunde förklara var samtliga händelser ur händelseförloppet, samt ytterligare några saker från analysen av MICE+. I början av uppsatsen så resoneras det fram att Ströberg om han är skyldig bör betraktas som ett most likely case, och som detta så bör teorin passa. När George och Bennett (2005, s. 93) skriver om teoritestning så skriver de att förutsatt att fallet forskaren valt ut som ett most likely case är korrekt identifierat, så är testet teorin utsätts för att betrakta som det enklaste testet en teori kan utsättas för (least likely cases är det svåraste). De skriver vidare att en teori inte nödvändigtvis kan förväntas förklara samtliga saker i ett fall, oavsett fallets beskaffenhet. Men någonstans kan den inte godtagbart lämna hur många oförklarade utfall som helst heller givet den premissen (ibid. s. 90). Vart denna gräns går är enligt forskarna på intet vis av ett glasklart slag, utan måste resoneras kring på ett varsamt vis (ibid). För just denna studie, med en klassisk teori som fått en ytterligare bredare förklaringskatalog till sitt förfogande så resoneras det här att det är skäligt att se det som besvärande för teorin att ha ett så pass högt utfall inom vad teorin inte kan förklara. När detta är slutsatsen som nås så är det något som förtjänar lite extra uppmärksamhet enligt hur George och Bennett (ibid.) ser på saken. Att en teori möter en eller några anomalier är väntat inom forskningsvärlden. Detta förtar inte teorins värde på ett övergripande plan. Men det bör ändå funderas över om teorin behöver justeringar, eller om det är så att en annan teori möjligen bättre kan förklara händelserna i fallet som den testade teorin inte kan förklara (ibid.). Exempelvis mötet med Sven Roland Larsson skulle kunna förklaras med en teori som tar relationer i beaktande, RASCLS-teorin skulle exempelvis möjligen kunna förklara detta. Men då hamnar vi åter på den andra linjen som löpt inom uppsatsen. Nämligen att det kan vara Ströbergs utsago som stämmer. I så fall är det inga problem för teorin att den inte har någon större förklaringskraft då ju Ströberg i så fall inte är skyldig. Att teorin ger visst utslag för livskris får sett ur denna synvinkel då betraktas som en samvarierande händelse av slumpartad karaktär. Givet teorins utformning och bredd är detta inget som vore anmärkningsvärt. Sammanfattningsvis så pekar detta ut att mer forskning i frågan hade varit välkommet, men det kan också vara så att lösningen bor i de delarna av empirin som saknas i fallet.

9 Litteraturlista

Berglund, P. (2011). *Spionfallet Ströberg*. Sivart Förlag.

Bjola, C. (2019). Propaganda as reflexive control: The digital dimension. I Bjola, C., & Pamment, J. (Red.), *Countering online propaganda and extremism: the dark side of digital diplomacy*. s. 13-27. Routledge.

Blatter, J. & Haverland, M. (2012). *Designing Case Studies: Explanatory Approaches in Small-N Research*. Palgrave Macmillian.

Burkett, R. (2013). "An Alternative Framework for Agent Recruitment: From MICE to RASCLS". *Studies in Intelligence*, vol. 57(1), 7–17.

Elgemyr, G. (1985/2012). Radiofynd: Spiondömde Bertil Ströberg död. [Audio podcast]. Sveriges Radio.

Fischer, L. F. (2000). *Espionage: Why does it happen?* United States Department of Defense Security Institute. <https://www.hanford.gov/files.cfm/whyhappens.pdf>

Fine, G. A. (2003). *A Review of the FBI's Performance in Deterring, Detecting, and Investigating the Espionage Activities of Robert Philip Hanssen*. United States Department of Justice, Office of the Inspector General.

Flemer, S.W. (1995). Soviet intelligence Training. *Studies in intelligence*, vol. 3(1). <https://www.cia.gov/static/c110742e5861113a7274475098920f40/Soviet-Intelligence-Training.pdf>

Frånstedt, O. (2013). *Spionjägaren. D. 1, Bland agenter, terrorister och affärer*. Elib AB.

Försvarsmakten. (u. å). *Information och fakta*. <https://www.forsvarsmakten.se/sv/information-och-fakta/var-historia/artiklar/blagula-spioner/>

George, A. L., & Bennett, A. (2005). *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. MIT Press.

Herbig, K. L. (2008). *Changes in Espionage by Americans: 1947–2007*. Department of Defense Technical Report. <https://sgp.fas.org/library/changes.pdf>

Hållsten, K. (Producent). (30 Mars 2014). Spionaffären Ströberg [Audio podcast]. Sveriges Radio.

Jonsson, M., & Gustafsson, J. (2022). Espionage by Europeans 2010-2021 - a Preliminary Review of Court Cases. FOI-R--5312—SE. FOI.

<https://www.foi.se/rapportsammanfattning?reportNo=FOI-R--5312--SE>

Lillbacka, R. (2017). "The Social Context as a Predictor of Ideological Motives for Espionage", *International Journal of Intelligence & Counterintelligence*, vol. 30(1). s. 117–146.

Ohlsson, R. (Programledare). (29 januari 2015). Spionskandaler som skakat Sverige [Audio podcast]. Sveriges Radio.

Sanford, J. S., & Arrigo, B. A. (2007). Policing and Psychopathy: The Case of Robert Philip Hanssen. *Journal of Forensic Psychology Practice*, vol. 7(3). s. 1-27

Sheppard, J. A. (2019). Reconsidering the Role of Motivation in HUMINT. *American Intelligence Journal* vol. 36(1). s. 6-12.

Svensk JuristTidning. (1986). Tre resningsbeslut. <https://svjt.se/svjt/1986/67>

Taylor, S. A., & Snow, D. (1997). "Cold war spies: Why they spied and how they got caught", *Intelligence and National Security* vol. 12(2). s. 101-125.

Wilder, U. M. (2017). "The Psychology of Espionage", *Studies in Intelligence*, vol. 61(2). s. 19–36.

